

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента
Кошелевої Наталі Геннадіївни на дисертацію Морозової Марії Миколаївни
„Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних
спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ”, подану до захисту на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Дисертанткою обрано актуальну тему наукового дослідження, пов'язану з удосконаленням професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей у вітчизняних закладах вищої освіти шляхом формування в них економічної компетентності. Актуальність підтверджується, по-перше, відповідністю теми роботи суспільній потребі у формуванні здатності майбутніх фахівців гуманітарної сфери ефективно діяти в оточуючому економічному середовищі та розв'язувати професійні ситуації економічної спрямованості, що є одним з цільових орієнтирів Концепції розвитку економічної освіти. По-друге, авторка спрямовує своє дослідження на розв'язання певних протиріч, які гальмують процес формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей, зокрема – протиріччя між стрімко зростаючою роллю економічного знання в житті сучасного суспільства та недостатнім урахуванням цієї тенденції в процесі фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей; між об'єктивною необхідністю формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей та відсутністю науково-теоретичного обґрунтування педагогічних умов цього процесу в сучасній педагогічній теорії професійної освіти та ін. Необхідність подолання цих протиріч обумовлює визначення дисертанткою мети і завдань дослідження, пов'язаних з визначенням змістовно-структурних характеристик економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей та педагогічних умов її формування. Сутність запропонованого авторкою варіанту розв'язання зазначених протиріч і результати вирішення завдань дослідження відтворені у

висновках за дисертаційною роботою.

Переконливою є концептуальна ідея дослідження, сутність якої полягає в тому, що спосіб життя сучасної людини стає все більше пов'язаним з економікою праці та споживання, з принципами соціальної економіки. При цьому економічна компетентність розглядається як ключова життєва компетентність, що має бути властивою для фахівця будь-якої спеціальності, зокрема й гуманітарного профілю. Наукова значущість результатів дослідження підтверджується тим, що вони заповнюють окремі прогалини в педагогічній теорії. Дисертаційна робота Морозової Марії Миколаївни є актуальним, цілісним дослідженням, в якому на науково-теоретичному, практичному та методичному рівнях розкривається проблема формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, що пов'язане з розробкою та впровадженням у навчально-виховний процес закладів вищої освіти відповідних педагогічних умов.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету, гіпотезу і завдання дослідження, обґрунтовано вибір методів дослідної роботи. Слід зазначити, що всі компоненти наукового апарату повністю корелюють між собою. Вважаємо, що формулювання головних методологічних характеристик роботи є цілком логічним, кваліфікованим та виваженим конструктом, який заслуговує на схвалення та має наукову цінність. Не можна оминати увагою й доцільне обрання методів дослідження, їх відповідність до завдань, що вирішувались у процесі роботи.

Методологічна обґрунтованість положень дисертаційної роботи забезпечується опорою дисертантки на комплекс науково-методологічних підходів (компетентнісний, функціонально-діяльнісний, аксіологічний, особистісно орієнтований та ін.) та принципів (цілісності, відкритості та динамічності навчально-виховного процесу, взаємозв'язку його елементів, прогностичності, культуровідповідності тощо), кожен з яких виконує власну функцію в дослідженні, є взаємопов'язаним з іншими, а їх сукупне застосування

спрямоване на забезпечення формування досліджуваної авторкою економічної компетентності як цілісності.

Результати аналізу свідчать про наявність у дослідженні таких ознак його теоретичної значущості, як концептуальність, достовірність, новизна його результатів, обґрунтованість висунутих положень та перспективність обраного напряму дослідження в цілому.

Концептуальність як провідна ознака теоретичного значення роботи М.М. Морозової підтверджується визначенням сутності і змісту економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей та розробкою її структури (стор. 68-73). Компоненти досліджуваної компетентності пов'язані між собою системними зв'язками (що обґрунтовано авторкою на стор. 73). Саме з позиції власного концептуального бачення змісту і структури досліджуваної компетентності дисертантка обґрунтовує педагогічні умови формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у закладі вищої освіти (стор. 111-132). Авторкою визначено комплекс ефективних методів і засобів формування досліджуваної компетентності, опис застосування яких наведено в тексті другого розділу дисертації.

Достовірність отриманих результатів ґрунтується на вмілому використанні дисертанткою комплексу методів наукового дослідження (теоретичних, емпіричних, методів математичної статистики), кожен з яких спрямований на розв'язання конкретного завдання і є адекватним до його змісту і специфіки.

Реалізація критерію обґрунтованості розроблених теоретичних положень забезпечується використанням авторкою значної джерельної бази для проведення аналізу психолого-педагогічних праць з питань сутності, структури та способів формування економічної культури й економічної компетентності майбутніх фахівців різних галузей, економічної соціалізації особистості та ін. Зокрема, дисертанткою проаналізовано монографії, дисертації, автореферати, навчальні посібники, підручники, практикуми, освітні стандарти, матеріали

періодичних видань, наукові доповіді на конференціях і т. ін. Склад та кількість використаних джерел (268, з них 7 іноземною мовою) дозволили авторці зважено підійти до розв'язання проблеми дослідження, розглянути його предмет з різних сторін, визначити змістовно-структурні характеристики досліджуваної компетентності і обґрунтувати умови і способи її формування у процесі підготовки студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Наукова цінність дослідження М.М. Морозової підтверджується також і новизною обраної нею проблеми наукового пошуку та запропонованого варіанту її розв'язання. Це і теоретичне обґрунтування та розробка педагогічних умов формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ЗВО (стор. 111-132), *виконані вперше*; і *вдосконалення* форм та методів навчання студентів гуманітарних спеціальностей з метою формування в них економічної компетентності; і *подальший розвиток* авторкою наукових уявлень про зміст вищої освіти та економічну компетентність як вид життєвої компетентності людини в сучасних соціально-економічних умовах, і т. ін.

Перспективність дослідження визначається самою дисертанткою, яка, підводячи підсумки проведеної роботи, пропонує конкретні напрями подальших наукових пошуків, що свідчить про достатній науковий потенціал авторки.

Позитивним аспектом теоретичного розділу роботи є також авторське визначення дисертанткою у підрозділі 1.2 сутності та змісту економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, які ґрунтуються на результатах аналізу наукових положень щодо сутності компетентнісного підходу в сучасній освіті загалом та економічної компетентності особистості зокрема. Вагомим здобутком дисертантки вважаємо обґрунтування структурних компонентів досліджуваного феномену, які відображують його системний характер, а саме: мотиваційний, інформаційний, знаннєвий, аксіологічний, особистісний, поведінковий компоненти (с. 68-73).

Вважаємо сильною стороною роботи М.М. Морозової також експериментальну частину дослідження. Імпонує детально розроблений і вдало проведений педагогічний експеримент, описаний у другому розділі дисертації і присвячений перевірці ефективності розроблених педагогічних умов формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей в навчально-виховному процесі ЗВО. Зокрема слід відзначити вдалу розробку й реалізацію формувального етапу експерименту, в межах якого логічно простежується зв'язок теоретичних ідей авторки зі способами їх практичної реалізації. Важливою умовою виконання завдань експерименту вважаємо розробку М.М. Морозовою критеріїв, показників і рівнів сформованості економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей, а також вибір відповідних способів діагностики. Позитивним аспектом роботи є й те, що її другий розділ багатий на емпіричний матеріал, у ньому наведено значний обсяг кількісних даних щодо рівнів сформованості у студентів досліджуваної компетентності на початку і в кінці експерименту. У підрозділі 2.3 авторкою виконано математичну обробку й інтерпретацію результатів експерименту, які свідчать, що внаслідок запровадження розроблених педагогічних умов в експериментальній групі суттєво зменшилась кількість студентів з низьким рівнем сформованості досліджуваного феномену і значно збільшилась кількість студентів з високим рівнем. Статистична вірогідність отриманих результатів підтверджується застосуванням критеріїв Пірсона та Ст'юдента, що доводить ефективність розроблених дисертанткою педагогічних умов формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ЗВО.

Практична значущість роботи підтверджується готовністю результатів дослідження до впровадження в процес підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. Зокрема на позитивну оцінку заслуговують: розробка спецкурсу „Економічна культура” для студентів гуманітарних спеціальностей, дидактичних матеріалів, спрямованих на формування економічної

компетентності, та виховних заходів з розвитку економічної культури майбутніх фахівців гуманітарної сфери. Ряд результатів дослідження вже впроваджено в практику роботи ЗВО, де здійснюється підготовка з гуманітарних спеціальностей. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в системі професійної підготовки фахівців гуманітарної сфери, у закладах післядипломної освіти, у самоосвітній діяльності студентів різних спеціальностей тощо.

На підставі зазначеного можна констатувати, що авторкою виконані всі завдання дослідження, його результати ґрунтовно перевірені методами математичної статистики; всі положення роботи якісно аргументовані і підкріплені посиланнями на відповідні джерела; висновки, представлені у дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Роботу вирізняє достатньо висока культура науково-теоретичного мислення автора, самостійність суджень та аргументованість висновків. Представлена дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методичне і практичне значення для професійної педагогіки.

У цілому позитивно оцінюючи дослідження Морозової Марії Миколаївни, вважаємо за необхідне висловити такі зауваження й побажання.

1. У дисертації авторкою запропоновано власне визначення сутності економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей, однією з основних характеристик якої є готовність до здійснення ефективної економічної діяльності в майбутній професії. Бажано було б навести орієнтовний перелік економічних завдань, які мають вирішувати фахівці гуманітарної сфери у процесі професійної діяльності, для більшого унаочнення розробленого теоретичного положення.

2. У теоретичному розділі роботи дисертанткою виконано розробку змістовно-структурних характеристик економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей. Ураховуючи опору авторки на положення функціонально-діяльнісного підходу як однієї з методологічних засад дослідження, слід було б навести більш повний та систематизований перелік практичних економічних умінь, що становлять зміст поведінкового компоненту досліджуваної компетентності.

3. При розробці та обґрунтуванні структурних компонентів економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей авторкою відзначається важливість аксіологічного компоненту, що передбачає наявність знань про основні економічні цінності суспільства, які є одним зі складників формування власної системи цінностей майбутніх фахівців. Проте, на наш погляд, зміст цього компоненту потребує більш детального опису та глибшого обґрунтування з урахуванням філософських позицій вітчизняних та зарубіжних вчених.

4. Розробка та запровадження дисертанткою авторського спецкурсу «Економічна культура» є підтвердженням практичної значущості проведеного дослідження. Водночас, виходячи зі змісту курсу, поданого у фрагменті його робочої програми в додатку К, вважаємо, що сприйняття та засвоєння його матеріалу студентами було б ще кращим, якби спецкурс містив більше тем прикладного характеру.

5. Відзначаючи як позитивний аспект дисертації її чітку та логічну структурну побудову, зауважимо водночас, що текст роботи містить певну кількість недоліків редакційного характеру.

Перелічені недоліки не впливають суттєво на якість роботи і не зменшують загальне позитивне враження від неї. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням, а отримані результати є важливими для педагогічної науки та практики. Результати аналізу роботи свідчать про те, що всі поставлені дисертанткою завдання виконано в ході дослідження.

Отже, правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація „**Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ**” за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає профілю спеціалізованої вченої ради та вимогам, що висуваються до дисертацій, а саме пп. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), що дає підстави для присудження **Морозовій Марії Миколаївні** наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

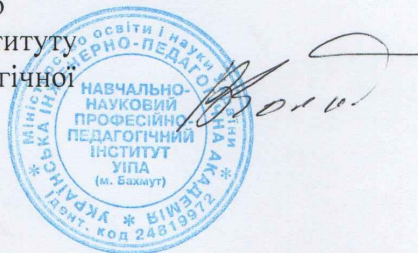
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри
інженерної педагогіки та психології
Навчально-наукового
професійно-педагогічного інституту
Української інженерно-педагогічної
академії (м. Бахмут)

Н.Г. Кошелева

Підпис Кошелевої Н.Г. засвідчую:

керівник Навчально-наукового
професійно-педагогічного інституту
Української інженерно-педагогічної
академії (м. Бахмут)

В.В. Коломієць